

УДК 347.426.6:378](477)«364»

DOI: <https://doi.org/10.32631/pb.2025.1.13>**СОФІЯ ОЛЕГІВНА ПОПОВА,**

доктор філософії за спеціальністю 081 «Право»,
Харківський національний університет внутрішніх справ,
навчально-науковий інститут № 5,
кафедра цивільного права та процесу;

 <https://orcid.org/0000-0003-3628-1513>,
e-mail: sophikpoter@ukr.net;

ВІКТОРІЯ ОЛЕКСАНДРІВНА ГЛАЗКОВА,

Харківський національний університет внутрішніх справ,
навчально-науковий інститут № 5;

 <https://orcid.org/0009-0006-5533-1909>,
e-mail: glazkova.vick2000@gmail.com

КОМПЕНСАЦІЯ МОРАЛЬНОЇ ШКОДИ, ЗАВДАНОЇ ЗАКЛАДАМ ВИЩОЇ ОСВІТИ ВНАСЛІДОК ВІЙНИ

Статтю присвячено дослідженню можливостей звернення закладів вищої освіти щодо компенсації моральної шкоди, завданої внаслідок війни. Проаналізовано правові засади діяльності закладів вищої освіти. Зокрема, зазначено, що до їхніх основних завдань належить забезпечення здобуття особами вищої освіти відповідного ступеня за обраними спеціальностями шляхом провадження освітньої діяльності на високому рівні. Зроблено висновок, що через збройну агресію РФ проти України повноцінне виконання цього завдання є неможливим. Водночас вказано, що воєнні дії порушують особисті немайнові права юридичної особи – закладу вищої освіти. Визначено, що порушення права на недоторканість ділової репутації є підставою для компенсації моральної шкоди юридичним особам. Проаналізовано, як поняття ділової репутації тлумачиться в законодавстві України та правовій доктрині. Сформульовано авторське визначення ділової репутації закладу вищої освіти як оцінки якості провадження наукової, науково-технічної, інноваційної та/або методичної діяльності педагогічних, науково-педагогічних та наукових працівників установи, що має ліцензію на провадження освітньої діяльності на відповідних рівнях вищої освіти. Розглянуто проблеми, з якими стикаються заклади вищої освіти через війну і які призводять до погіршення їхньої ділової репутації.

Доведено, що внутрішній клімат в організації має істотне значення для формування позитивної ділової репутації закладу вищої освіти. Це зумовлено наявним взаємозв'язком між можливістю здійснення освітньої діяльності науково-педагогічними працівниками та їхнім відчуттям безпеки, мотивації та сприятливими умовами праці. Важливим чинником є також здатність здобувачів освіти отримувати якісні освітні послуги й демонструвати високі результати навчання.

Звернено увагу, що нині в українському законодавстві відсутній спеціальний механізм компенсації моральної шкоди, спричиненої війною, для юридичних осіб. Єдиним загальноприйнятим способом захисту є звернення з позовом до суду. Водночас визнання самого факту можливості компенсації моральної шкоди закладами вищої освіти у зв'язку з війною є важливим кроком до подолання наявних проблем.

У підсумку зазначено, що універсальної моделі визначення розміру моральної шкоди за завдані порушення не існує. Єдина формула розрахунку відсутня, а навіть орієнтовні критерії встановлюються на підставі досвіду та практики розгляду судами справ у подібних правовідносинах.

Ключові слова: відшкодування шкоди, моральна (немайнова) шкода, відповідальність, освітня діяльність, воєнний стан, цивільні правовідносини, особисті немайнові права.

Оригінальна стаття

ВСТУП. Сьогодні Україна перебуває в умовах визначення власної самобутності, охорони суверенітету і захисту основоположних прав осіб, які проживають на її території. Під час збройної агресії Росії проти України та всіх

жахіть, які сколихнули нашу спільноту, поряд із фізичними особами, яким було завдано істотної шкоди від воєнних дій та свавілля держави-агресора, також потерпають різноманітні організації.

Юридичні особи як штучні утворення, хоча й не наділені фізіологічними ознаками, однак мають чимало надбань, на які ганебно посягнула рф своїми злочинними діями. Окупація, знищення або пошкодження майна організацій, вимушене переміщення діяльності, звільнення працівників або навіть припинення юридичної особи є реаліями сьогодення. Окрім очевидної майнової шкоди, юридичні особи зазнають також порушення особистих немайнових прав, що спричиняє завдання моральної шкоди. Водночас жодних механізмів для звернення за такою компенсацією, окрім подання позовів до суду, наразі не існує.

Заклади вищої освіти (далі – ЗВО) не є винятком. Після окупації Донецької та Луганської областей, а також анексії Кримського півострова місцеві ЗВО продовжували надавати якісні освітні послуги на підконтрольній Україні території, незважаючи на релокацію – зміну місця провадження діяльності. Із початком повномасштабного вторгнення значна кількість українських ЗВО опинилася в надскладних умовах. Нині перед вітчизняними ЗВО постають нові завдання у зв'язку з безпрецедентними викликами. Поряд із небезпекою для людей та інфраструктурними втратами освітні заклади змушені оперативнo адаптуватися до умов війни, забезпечуючи безперервність навчального процесу, збереження освітніх програм і насамперед безпеку здобувачів освіти та працівників. Ці виклики ставлять під загрозу стабільність функціонування ЗВО, що негативно позначається на сприйнятті їхньої діяльності в українському суспільстві (Глазкова, 2024, с. 13).

У зв'язку із цим ЗВО завдається немайнова шкода, оскільки зазначені дії негативно впливають на їхню ділову репутацію. Водночас у чинному законодавстві України відсутні положення, що регулюють питання компенсації моральної шкоди, зокрема завданої внаслідок війни.

Отже, актуальність дослідження зумовлена тим, що, крім завдання шкоди фізичним особам, уваги потребують також юридичні особи, які потерпають від свавільних дій російської федерації на території України, зокрема ЗВО. Крім того, дослідження є актуальним у зв'язку з необхідністю з'ясування, яким чином такі організації, як заклади освіти, можуть захистити свої особисті немайнові права, зокрема право на недоторканність ділової репутації, порушення якого спричиняє завдання немайнової шкоди. Аналіз відповідних подій дозволяє визначити, які саме механізми компенсації моральної шкоди, завданої внаслідок

збройної агресії росії проти України, можуть застосовувати ЗВО в сучасних умовах.

МЕТА І ЗАВДАННЯ ДОСЛІДЖЕННЯ. Метою статті є дослідження проблематики компенсації моральної шкоди, завданої внаслідок воєнних дій юридичним особам, зокрема ЗВО. У межах зазначеного дослідження були поставлені такі *завдання*: визначити правовий статус ЗВО як суб'єктів, що можуть звертатися за компенсацією моральної шкоди; з'ясувати, що таке моральна шкода, які критерії немайнової шкоди застосовуються до юридичних осіб під час її визначення; сформулювати поняття ділової репутації ЗВО; дослідити, яких порушень права на недоторканність ділової репутації можуть зазнавати ЗВО під час війни; запропонувати шляхи вирішення проблем, пов'язаних із компенсацією моральної шкоди, завданої ЗВО внаслідок війни.

МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ. Під час дослідження використовувалися загальнонаукові та спеціальні методи. За допомогою методу аналізу та синтезу, логічного методу і методу дедукції сформульовано цілісне уявлення про завдання ЗВО, а також права та обов'язки науково-педагогічних працівників в Україні, зроблено висновок про неможливість їх виконання в повному обсязі під час війни. За допомогою методів аналізу та синтезу досліджено наявні критерії завдання моральної шкоди ЗВО внаслідок збройної агресії. Зокрема, йдеться про примусове переміщення, перехід на дистанційну форму навчання, зниження освітніх показників і результатів через неможливість надання якісних освітніх послуг на території України, а також про особливості відшкодування такої шкоди. Для визначення складу моральної шкоди застосовано системно-структурний метод. Використання логіко-семантичного методу дало можливість установити зміст понять «ділова репутація» та «ділова репутація закладів вищої освіти». За допомогою методу аргументації обґрунтовано реальність завдання ЗВО моральної шкоди шляхом визначення проблем, з якими вони стикаються через війну, що, своєю чергою, негативно впливає на їхню ділову репутацію. Порівняльний метод застосовано для аналізу міжнародного та національного законодавства України, а також наукових категорій, визначень і підходів.

Об'єктом дослідження є законодавство України, зокрема закони України «Про освіту» та «Про вищу освіту», які визначають основні засади, завдання і мету діяльності працівників освіти. Для визначення ознак моральної шкоди застосовувався Цивільний кодекс України.

Положення Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод (далі – Конвенція) та практика Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ, Суд) аналізувалися з метою з'ясування можливості звернення до Суду юридичних осіб, зокрема щодо захисту права на недоторканність ділової репутації та відшкодування моральної шкоди.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ТА ДИСКУСІЯ. Відповідно до п. 7 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про вищу освіту» ЗВО – це окремий вид установи, яка є юридичною особою приватного або публічного права, діє згідно з виданою ліцензією на провадження освітньої діяльності на певних рівнях вищої освіти, проводить наукову, науково-технічну, інноваційну та/або методичну діяльність, забезпечує організацію освітнього процесу і здобуття особами вищої освіти, післядипломної освіти з урахуванням їхніх покликань, інтересів і здібностей¹. Можна переконливо стверджувати, що для ефективного здійснення освітньої діяльності та надання якісних освітніх послуг ЗВО необхідно створити відповідні умови для роботи працівників у поєднанні з необхідною атмосферою для здобувачів, зважаючи також на студентоцентризм.

Водночас повноцінне провадження освітньої діяльності сьогодні ускладнене через воєнні дії на території України, що супроводжуються загрозою життю і безпеці людей, пошкодженням або знищенням рухомого й нерухомого майна, а також об'єктів критичної інфраструктури, що спричиняє як майнову, так і немайнову шкоду. Такі обставини, безперечно, впливають на діяльність ЗВО, їхню ділову репутацію серед здобувачів і партнерів, а також на результати, яких вони досягають на ринку освітніх послуг.

Державні ЗВО є юридичними особами публічного права, оскільки вони утворюються розпорядженнями органів публічної влади. Згідно з абз. 3 ч. 2 ст. 81 Цивільного кодексу України (далі – ЦК України) юридична особа публічного права створюється розпорядчим актом Президента України, органу державної влади, органу влади Автономної Республіки Крим або органу місцевого самоврядування².

Наприклад, відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 22 листопада 1994 р. № 787 на базі Харківського інституту внутрішніх справ створено Університет внутрішніх справ, якому у 2001 р. було надано статус національного. Таким чином, було засновано Харківський національний університет внутрішніх справ, яким ми його знаємо сьогодні³. Це означає, що Університет є юридичною особою публічного права, яка, поряд із публічним статусом, наділена також і приватноправовими характеристиками, зокрема здатністю набувати та здійснювати цивільні права.

Юридичні особи публічного права на рівні з юридичними особами приватного права є суб'єктами як майнових, так і немайнових прав. Зокрема, ст. 94 ЦК України передбачає, що юридичні особи мають особисті немайнові права, зокрема право на недоторканність ділової репутації⁴. Водночас згідно з п. 4 ч. 2 ст. 23 ЦК України моральна шкода полягає у приниженні ділової репутації юридичної особи. Тобто організація може бути завдано немайнової шкоди, зокрема у класичному розумінні через порушення права на недоторканність ділової репутації⁵.

Загалом питання відшкодування моральної шкоди юридичним особам залишається дискусійним, особливо в контексті війни, адже організації є штучними утвореннями та не здатні відчувати душевні страждання чи фізичний біль. Проте, за загальним правилом, завдання немайнової шкоди юридичній особі

gov.ua/laws/show/435-15 (дата звернення: 02.02.2025).

³ Статут Харківського національного університету внутрішніх справ : затв. наказом МВС України від 15.05.2012 № 429 // Харківський національний університет внутрішніх справ : сайт. URL: <https://univd.edu.ua/files/generaldocs/regulations.pdf> (дата звернення: 02.02.2025).

⁴ Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.2003 № 435-IV // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15> (дата звернення: 02.02.2025).

⁵ У вітчизняній науковій літературі подекуди висловлюються погляди, згідно з якими юридичним особам може бути завдано моральної шкоди не лише через порушення права на недоторканність ділової репутації, а й у зв'язку з посяганнями на їхню особистісну сферу або недотриманням законодавства про охорону приватності, зокрема права на приватність. Ми також поділяємо цю позицію (див.: Попова С. О. Особисті немайнові права юридичної особи: реалії сьогодення : монографія. Харків : Право, 2023. 358 с.).

¹ Про вищу освіту : Закон України від 01.07.2014 № 1556-VII // База даних (БД) «Законодавство України» / Верховна Рада (ВР) України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18> (дата звернення: 02.02.2025).

² Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.2003 № 435-IV // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>

полягає насамперед у порушенні права на недоторканність ділової репутації. Це підтверджується як положеннями міжнародного законодавства, так і практикою ЄСПЛ. Наприклад, зміст кожного положення Конвенції визначається передусім судовою практикою ЄСПЛ – прецедентами, що стосуються правовідносин, пов'язаних із відшкодуванням моральної (немайнової) шкоди юридичним особам за порушення їхнього права на ділову репутацію. Варто зазначити, що дія цього міжнародного нормативно-правового акта поширюється на юридичних осіб, оскільки відповідно до ст. 34 Конвенції Суд може приймати заяви від будь-якої особи, неурядової організації або групи осіб, які вважають себе потерпілими¹. Це означає, що заявниками можуть бути як фізичні, так і юридичні особи. Як зазначає О. С. Розумовський (2020), до ЄСПЛ може звернутись особа, яка вважає, що особисто і безпосередньо стала постраждалою від порушення її прав і свобод, гарантованих Конвенцією. Заявником може бути як фізична особа, так і юридична особа, наприклад, компанія чи об'єднання. Тому хибною є поширена думка про те, що ЄСПЛ розглядає виключно скарги, що стосуються лише прав людини, а не юридичних осіб. Насправді чимало прав, гарантованих Конвенцією та протоколами до неї, стосуються обох категорій суб'єктів (Розумовський, 2020, с. 40). Водночас у п. 52 рішення у справі «Фріск і Дженсен проти Данії» ЄСПЛ справедливо зазначив, що ділова репутація для компаній охоплює обсяг прав, гарантованих ст. 8 Конвенції². Це підтверджує, що юридичні особи є суб'єктами звернення до ЄСПЛ, зокрема з питань захисту права на недоторканність ділової репутації. Отже, відшкодування моральної шкоди за такі порушення є цілком реальним.

Але про що саме йдеться, коли мова заходить про таке порушення? Які критерії дозволяють визначити факт завдання немайнової шкоди шляхом порушення права на недоторканність ділової репутації ЗВО в умовах війни?

Насамперед слід з'ясувати, що саме слід розуміти під діловою репутацією. У чинному

цивільному законодавстві України відсутнє її визначення. Водночас у Законі України «Про банки і банківську діяльність» міститься спеціальна дефініція ділової репутації: це відомості, зібрані Національним банком України, про відповідність діяльності юридичної або фізичної особи, у тому числі керівників юридичної особи та власників істотної участі у такій юридичній особі, вимогам закону, діловій практиці та професійній етиці, а також відомості про порядність, професійні та управлінські здібності фізичної особи³. Ця спеціальна норма свідчить про певну перевірку організацій, зокрема банків, та їхньої позитивної історії для уникнення проблем, пов'язаних з укладенням угод, виконанням зобов'язань, що впливають із цих угод, тощо. Отже, така перевірка – збір відомостей Національним банком України – є превентивною мірою.

У Податковому кодексі України міститься поняття «гудвіл», яке ототожнюється з вартістю ділової репутації та пов'язується з її виникненням унаслідок використання кращих управлінських якостей, домінуючої позиції на ринку товарів, послуг, нових технологій тощо⁴. Із цього випливає, що ділова репутація розкривається через наявність у суб'єкта кращих управлінських якостей, домінуючої позиції на ринку товарів, послуг або технологій. Це не свідчить про монопольне становище, а лише відображає статус особи в очах споживачів і клієнтів, її клієнтоорієнтованість, а також якість надання послуг чи виконання робіт. На противагу гудвілу існує поняття «бедвіл», яке означає негативну ділову репутацію та зазвичай виявляється у вигляді від'ємної вартості активів компанії.

Згідно зі ст. 1 Протоколу № 1 до Конвенції кожна фізична або юридична особа має право мирно володіти своїм майном. Ніхто не може бути позбавлений своєї власності інакше як в інтересах суспільства і на умовах, передбачених законом і загальними принципами міжнародного права⁵. Водночас, як зазначає

¹ Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (з протоколами) (Європейська конвенція з прав людини) : від 04.11.1950 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004 (дата звернення: 02.02.2025).

² Case of Frisk and Jensen v. Denmark (Application No. 19657/12) // HUDOC : сайт. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-145706> (дата звернення: 02.02.2025).

³ Про банки і банківську діяльність : Закон України від 07.12.2000 № 2121-III // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2121-14> (дата звернення: 02.02.2025).

⁴ Податковий кодекс України : Закон України від 02.12.2010 № 2755-VI // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17> (дата звернення: 02.02.2025).

⁵ Протокол до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод : від

Л. Ю. Снісаренко (2018), досліджуючи питання права на мирне володіння, будь-яке приватне право, що має майнову цінність, вважається майном у розумінні першого речення ст. 1 Протоколу № 1 до Конвенції, зокрема й гудвіл, який для певних цілей може становити елемент економічної цінності для бізнесу особи, а отже, інтегральну частину її власності. Оскільки гудвіл є майновим вираженням права на недоторканність ділової репутації, то очевидно, що подібні незаконні дії рф порушують особисті немайнові права юридичної особи (Попова, 2023, с. 291).

Наразі серед положень чинного ЦК України відсутнє чітке визначення ділової репутації, що зумовлює необхідність його розроблення та закріплення на законодавчому рівні. Хоча складно уявити, яким критерієм у сучасному світі повинна відповідати така категорія, як ділова репутація. Водночас у постанові Пленуму Верховного Суду України від 27 лютого 2009 р. № 1 міститься поняття, відповідно до якого ділова репутація – це оцінка підприємницької, громадської, професійної чи іншої діяльності юридичних осіб, яку здійснюють такі особи як учасники суспільних відносин¹.

Отже, ділова репутація – це не просто оцінка діяльності, а й важливий нематеріальний актив, який сприяє розвитку довіри з боку партнерів, клієнтів та суспільства. Країна-агресор порушує право на недоторканність ділової репутації юридичних осіб України своїми діями, пов'язаними з поширенням пропаганди, безпосередніми воєнними діями та окупацією, що призводять до руйнування інфраструктури підприємств, ускладнюють організацію роботи й навчання, безпосередньо або опосередковано впливають на репутацію ЗВО, дискредитують їх в очах здобувачів вищої освіти, абітурієнтів, науково-педагогічної спільноти, а також серед міжнародних партнерів.

Якщо вести мову про ділову репутацію ЗВО, то, спираючись на законодавче визначення закладу вищої освіти та узагальнене тлумачення ділової репутації, можна зазначити,

що ділова репутація ЗВО – це оцінка якості провадження наукової, науково-технічної, інноваційної та/або методичної діяльності педагогічних, науково-педагогічних і наукових працівників установи, яка має ліцензію на провадження освітньої діяльності на відповідних рівнях вищої освіти. Це також оцінка професійності організації освітнього процесу й рівня здобуття вищої та післядипломної освіти, з урахуванням покликань, інтересів і здібностей здобувачів. Тобто, крім безпосереднього оцінювання діяльності, враховуються також результати, яких досягає ЗВО. Така оцінка виявляється в низці ключових аспектів: успішності здобувачів на національних і міжнародних іспитах, наукових здобутках працівників і здобувачів, попиті на навчання серед вітчизняних та іноземних абітурієнтів, співпраці із закордонними партнерами, що охоплює залучення інвестицій, підтримання академічної мобільності тощо.

Важливим аспектом реальної можливості покращення рівня ділової репутації ЗВО є дотримання чинного законодавства про освіту та виконання покладених на нього завдань і обов'язків.

У частині 1 ст. 26 Закону України «Про вищу освіту» закріплено перелік основних завдань ЗВО, до яких, наприклад, згідно з п. 1 цієї статті належить провадження на високому рівні освітньої діяльності, яка забезпечує здобуття особами вищої освіти відповідного ступеня за обраними ними спеціальностями². Уже хоча б із цього нормативного положення можна простежити об'єктивну неможливість повною мірою забезпечити надання освітніх послуг на високому рівні в умовах війни, що призводить до погіршення позитивної ділової репутації ЗВО.

Відсутність доступу до якісних умов навчання знижує мотивацію студентської молоді. Для осіб, які проживають у зонах безпосереднього ведення бойових дій або в постраждалих регіонах, доступ до належних умов навчання стає обмеженим або навіть неможливим через пошкодження об'єктів критичної інфраструктури. Психологічний стан також відіграє важливу роль: студенти зосереджуються не на навчанні, а на питаннях безпеки та виживання, що безпосередньо впливає на їхні академічні досягнення і прагнення до навчання.

20.03.1952 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_535 (дата звернення: 02.02.2025).

¹ Про судову практику у справах про захист гідності та честі фізичної особи, а також ділової репутації фізичної та юридичної особи : постанова Пленуму Верховного Суду України від 27.02.2009 № 1 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v_001700-09 (дата звернення: 02.02.2025).

² Про вищу освіту : Закон України від 01.07.2014 № 1556-VII // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18> (дата звернення: 02.02.2025).

Наступною проблемою, з якою стикаються ЗВО, є втрата кваліфікованих кадрів через їхню міграцію до інших країн або неможливість виконання ними своїх обов'язків.

Це, своєю чергою, прямо чи опосередковано впливає на ділову репутацію ЗВО, оскільки рейтинги, сформовані різними організаціями на основі результатів випускних іспитів або вступної кампанії, відображають фактичну ситуацію без урахування складних умов, у яких може перебувати заклад. Наприклад, тривале вимкнення електроенергії внаслідок ракетних атак держави-агресора та неможливість проведення навіть онлайн-занять позначається на якості засвоєння навчального матеріалу студентами, що в подальшому може вплинути на їхні результати. Одним із головних наслідків є істотне зниження довіри як з боку міжнародних партнерів, так і з боку студентів, що, своєю чергою, має економічні наслідки.

Педагогічні, науково-педагогічні та наукові співробітники є основним компонентом вищої освіти. Отже, певний дефіцит кадрів ускладнює підтримання рівня освіти. Проте українці зіткнулися не лише з дефіцитом, а й із профіцитом, коли окремі особи втратили роботу через війну та не змогли знайти нову.

Варто зазначити, що лише деякі сфери зайнятості змогли оперативно організувати свою діяльність в умовах війни та воєнного стану. Зокрема, йдеться про ІТ-сферу, яка здебільшого не залежала від територіального розташування та могла продовжувати працювати дистанційно. Водночас більшість організацій були змушені призупинити свою діяльність як через обмеження, запроваджені у зв'язку з воєнним станом, так і через пошкодження виробничих потужностей (Yaroshenko et al., 2023, p. 890). Подібна ситуація спричинила недовіру до окремих організацій, які не змогли впоратися із кризою, хоча збройну агресію складно назвати звичайною кризою, адже її неможливо було передбачити чи запобігти.

Крім того, воєнний стан, особливо тривалі й активні бойові дії, суттєво впливають на фінансову стабільність ЗВО. Значні кошти, що раніше могли бути спрямовані на освітню сферу, закономірно перенаправляються на потреби військово-оборонного комплексу, що є цілком обґрунтованим. Водночас скорочення додаткового фінансування, зокрема на розвиток інфраструктури ЗВО, будівництво нових об'єктів, удосконалення навчальних комплексів, поповнення бібліотек тощо, негативно позначається на зовнішній привабливості закладів, у тому числі для іноземних абітурієнтів. Відсутність таких інвестицій ускладнює залу-

чення більшої кількості студентів, зокрема з-за кордону, що є важливим джерелом фінансування для ЗВО.

Якщо вести мову про таку складову ділової репутації ЗВО, як оцінка якості провадження діяльності науково-педагогічними працівниками, варто зазначити, що внаслідок збройної агресії вони не можуть у повному обсязі виконувати свої обов'язки як учасники освітнього процесу. Відповідно до ч. 2 ст. 54 Закону України «Про освіту» до обов'язків педагогічних, науково-педагогічних та наукових працівників належать, зокрема: виконання освітньої програми для досягнення здобувачами освіти передбачених нею результатів навчання; сприяння розвитку здібностей здобувачів освіти, дбання про їхнє фізичне і психічне здоров'я, участь у забезпеченні та розвитку безпечного, здорового, інклюзивного чи спеціального освітнього середовища; формування у здобувачів освіти прагнення до взаєморозуміння, миру, злагоди між усіма народами, етнічними, національними, релігійними групами; захист здобувачів освіти під час освітнього процесу від будь-яких форм фізичного та психологічного насильства, приниження честі й гідності, дискримінації за будь-якою ознакою, пропаганди та агітації, що завдають шкоди здоров'ю здобувача освіти; попередження вживання на території закладу освіти алкогольних напоїв, наркотичних засобів та інших шкідливих звичок¹.

Із цього випливає, що злочинні дії росії проти України не могли не вплинути на формування взаєморозуміння, миру та злагоди між усіма народами. Морально-етичні якості та цінності працівників освіти не дозволяють їм навчати здобувачів поваги до всіх народів, етнічних чи національних груп, попри те, що це входить до переліку їхніх обов'язків, адже воєнні дії, вчинені іншим народом проти українців, самі по собі є красномовними. Водночас неможливість дбати про фізичне та психічне здоров'я здобувачів освіти є цілком виправданою в сучасних умовах, оскільки агресор, здійснюючи ракетні удари, завдає шкоди життю і здоров'ю людей, знищує майно та створює реальну загрозу, що унеможливорює виконання обов'язків працівниками освіти. Очевидно, що така ситуація впливає як на працівників, так і на здобувачів освіти та відображається на діловій репутації ЗВО, оскільки призводить до зниження їхньої мотивації.

¹ Про освіту : Закон України від 05.09.2017 № 2145-VIII // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> (дата звернення: 02.02.2025).

Воєнні конфлікти та інші соціальні потрясіння можуть сильно вплинути на привабливість кар'єри в освіті, особливо для молодих спеціалістів. Нестабільна ситуація в країні, ризики для безпеки, низька оплата праці та обмежені можливості для професійного розвитку можуть відштовхнути потенційних викладачів від прийняття рішень на користь роботи в Україні. Це створює додаткові труднощі для ЗВО, які і без того борються за збереження висококваліфікованих кадрів.

Іншим критерієм у завданні шкоди є пропаганда, або інформаційна війна. Росія виправдовує удари по закладах освіти на території України, у яких нібито дислокуються українські військові. Пропагандисти активно застосовують тактику віддзеркалення для приховування злочинів власної армії¹. Водночас будь-яка неправдива інформація про українські ЗВО може впливати як на їхній внутрішній клімат, так і на їхню співпрацю з міжнародними партнерами та цікавістю до них іноземних студентів.

Поширення недостовірних відомостей про ЗВО, певна дезінформація про його діяльність чи розташування, інша пропаганда можуть значно підривати довіру громадськості до закладів освіти. Водночас також ідеться про поширення чуток про низьку якість освіти, порушення етики, фінансові зловживання або політичний вплив на навчальний процес, що може створювати негативний образ ЗВО. В умовах війни або кризи, коли суспільство і так переживає невизначеність, такі повідомлення можуть швидко знайти свою аудиторію, що лише посилює недовіру до державних установ. У цьому контексті важливим аспектом для ЗВО є створення стратегічного плану комунікації та активної співпраці з медіа для того, щоб протистояти таким явищам і відновлювати довіру як серед громадян, так і серед міжнародної спільноти.

Всі наведені порушення мають начебто суперечливі спільні риси: вони демонстративні за своїм характером, містять пряме звернення до вищих духовних цінностей. Попри фактичне замовчування загальної ситуації, рф публічно демонструє звірства, вчинені проти України, нахабно заперечуючи моральну та правову відповідальність за вчинені воєнні

злочини. Така тактика не є випадковою, вона є складовою жорстокої гібридної війни проти України (Yurtayeva, 2024, p. 78).

Із початком повномасштабної війни в Україні Харківський національний університет внутрішніх справ зазнав значних втрат, зокрема через бомбардування та інші бойові дії в регіоні. Тож Університет оперативно перейшов на дистанційну форму навчання, що дозволило продовжити освітній процес навіть у найскладніших умовах. Використовувалися онлайн-платформи для проведення лекцій і семінарів, включаючи Zoom і Moodle, що дозволило зберегти рівень навчання та взаємодії між викладачами і студентами. Перехід на дистанційне навчання став необхідною альтернативою під час війни, і цей формат, ймовірно, залишиться важливим елементом освітнього процесу в майбутньому.

У відповідь на виклики, з якими зіткнулися українські університети, багато з них почали активно залучати міжнародні освітні проекти. Партнерство з університетами Європейського Союзу та інших країн стало важливим кроком для забезпечення академічної мобільності студентів і підтримки рівня освіти. Для України євроінтеграція в єдиний освітній простір є зовнішньоекономічним пріоритетом. Нині структуру вітчизняної освіти адаптовано до європейських вимог. Це сприяє полегшенню визнання дипломів, академічній і професійній мобільності, реалізації можливостей освіти упродовж життя. Міжнародна мобільність сприяє налагодженню транскордонного співробітництва освітньої галузі та формуванню конкурентоспроможного фахівця для вітчизняного ринку праці європейського рівня (Дернова та ін., 2022, с. 71).

Проте це не означає, що ЗВО не зазнали репутаційних втрат через злочинні дії рф, що призвело до завдання їм моральної шкоди, яку необхідно відшкодувати поряд із майновою. Всі вищезгадані проблеми, починаючи від примусового переміщення і завершуючи зниженням попиту серед абітурієнтів, є прямим чинником завдання ЗВО моральної шкоди, за яку рф повинна нести відповідальність.

Водночас євроінтеграція в цьому контексті є запорукою забезпечення захисту прав осіб, оскільки процес імплементації до європейського законодавства все більше враховує соціальні аспекти та потреби населення, орієнтуючись на впровадження європейських стандартів, що згодом приведе до покращення умов життя та праці людей, захисту їхніх прав та інтересів, подолання руйнівних наслідків російського вторгнення тощо (Olinyk et al., 2024, p. 16).

¹ Розбомблені школи, викрадені діти: як російська пропаганда прикриває злочини Кремля // UAPP : сайт. 14.10.2024. URL: <https://www.ukrainianphotographers.com/news-articles/bombed-schools-kidnapped-children> (дата звернення: 02.02.2025).

За загальними положеннями вітчизняного законодавства, зокрема згідно з ч. 1 ст. 23 ЦК України, особа має право на відшкодування моральної шкоди, завданої внаслідок порушення її прав. Водночас у п. 4 ч. 2 цієї ж статті чітко зазначено, що моральна шкода полягає в приниженні честі та гідності фізичної особи, а також ділової репутації фізичної або юридичної особи¹.

Нині в українському законодавстві відсутній спеціальний механізм компенсації моральної шкоди, спричиненої війною, для юридичних осіб, окрім загальноприйнятого – звернення з позовом до суду. Проте юридичні особи мають право на таке відшкодування та притягнення винних до відповідальності. Компенсація моральної шкоди за порушення права на недоторканність ділової репутації ЗВО є важливою не лише з точки зору справедливості, а й для відновлення національного та міжнародного авторитету українських ЗВО.

Основним показником для обрання того чи іншого механізму відшкодування шкоди має стати його ефективність. Тобто рішення суду або іншого компетентного органу мають бути реально виконані: отримана справедлива матеріальна компенсація завданої внаслідок збройної агресії шкоди фізичними і юридичними особами та відновлення порушених майнових і немайнових прав (Шрамко, 2024, с. 375).

У постанові Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику в справах про відшкодування моральної (немайнової) шкоди» від 31 березня 1995 р. № 4 зазначено, що під немайновою шкодою, заподіяною юридичній особі, слід розуміти втрати немайнового характеру, що настали у зв'язку з приниженням її ділової репутації, посяганням на фірмове найменування, товарний знак, виробничу марку, розголошенням комерційної таємниці, а також вчиненням дій, спрямованих на зниження престижу чи підрив довіри до її діяльності². Таким чином, якщо проаналізувати всі зазначені посягання, можна стверджувати, що все, що пов'язано з внутрішнім і зовнішнім кліма-

том організації, ставленням до неї як учасників, працівників, так і суспільства, забезпечення нормального ведення діяльності, є особистісними факторами юридичної особи, які підтримують, так би мовити, немайнову складову (Попова, 2023, с. 289).

Щодо фізичних осіб, до прикладу, моральна шкода часто є більш відчутною, ніж майнова, і тому завдає потерпілому більших страждань. Такі страждання не можуть бути рівноцінно відшкодованими, але вони повинні бути хоча б якось компенсовані. У разі відсутності кращого способу подолання душевного дискомфорту потерпілого таким способом стає грошова компенсація (Sobakar et al., 2019). Наприклад, під час дії воєнного стану обмежуються окремі права людини, зважаючи на складність і небезпечність ситуації. Такі обмеження не завжди нормально сприймаються особами, оскільки спричиняють їй певний дискомфорт. Крім того, слід додати, що спричинені обмеження прав людини внаслідок впровадження режиму воєнного стану певним чином також загальмували окремі види діяльності. Іноді в осіб можуть виникати питання: які обставини можуть спричинити обмеження прав і чому права людини обмежуються саме в умовах війни, коли стабільність суспільних відносин уже втрачає свою міцність, а рівень загальнонаціональної деморалізації набирає безпрецедентних обертів? Але варто розуміти, що такі обмеження пов'язані з необхідністю зменшити суб'єктивний вплив на стратегію врегулювання збройного конфлікту (Najafli et al., 2024, р. 60). Тобто для запобігання порушенню основоположних прав людини і захисту найвищої соціальної цінності – людини, її життя і здоров'я, честі, гідності, недоторканності і безпеки – впроваджуються певні обмеження. Проте ці обмеження також можуть завдавати певних душевних страждань. Тож крім відновлення можливості здійснення окремих прав, потрібно відшкодувати особі завданий їй дискомфорт. Це й буде грошовий еквівалент, оскільки тільки так можна надати особі хоча б якусь компенсацію. У випадку з юридичною особою діє той самий принцип.

При визначенні розміру моральної шкоди для відшкодування необхідно враховувати всі конкретні обставини кожної справи, тому суд бере до уваги прийняті орієнтовні критерії. Наприклад, у матеріалі, підготовленому правозахисною організацією «Екологія. Право. Людина», щодо досвіду відшкодування шкоди, завданої воєнними злочинами в Хорватії та Боснії і Герцеговині, зазначено, що при визначенні розміру компенсації суд враховував

¹ Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.2003 № 435-IV // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15> (дата звернення: 02.02.2025).

² Про судову практику в справах про відшкодування моральної (немайнової) шкоди : постановою Пленуму Верховного Суду України від 31.03.1995 № 4 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0004700-95> (дата звернення: 02.02.2025).

тривалість та інтенсивність фізичного болю, незручності лікування, вид ушкодження, інтенсивність та тривалість наслідків перенесеного страху чи травми¹. Можна зробити висновок, що універсальної моделі не існує, єдина формула розрахунку розміру немайнової шкоди відсутня, навіть орієнтовні критерії визначені на підставі досвіду та практики попередніх справ у подібних правовідносинах. Водночас, задовольняючи вимоги щодо компенсації моральної шкоди, ЄСПЛ подекуди посилається на незручності, яких зазнали заявники, певне розчарування та страждання в результаті встановленого порушення, інші конкретизовані вияви немайнових втрат заявника, а іноді не вважає за потрібне чітко кваліфікувати їхній вид і характер (Примак, 2013, с. 260).

Сьогодні кожна сторона у спорі зобов'язана довести ті обставини, на які вона посилається як на підставу своїх вимог і заперечень (Кройтор, Сліпченко, 2023, с. 173). Водночас науковці зазначають, що принцип презумпції наявності моральної (немайнової) шкоди в законодавстві відсутній. Тобто факт заподіяння моральної шкоди повинен довести позивач (Кройтор, Сліпченко, 2023, с. 177). Це означає, що ЗВО повинен надати необхідну кількість доказів на підтвердження своїх вимог. Крім того, потрібно зазначити, що завдання немайнової шкоди, а саме порушення права на недоторканність ділової репутації ЗВО, повинно стосуватися лише безпосередньо цієї юридичної особи.

У цьому контексті у вітчизняній літературі наявна позиція, згідно з якою юридична особа при доказуванні завданої їй моральної шкоди не має права посилатися на душевні страждання свого керівника чи іншої фізичної особи, адже моральна шкода, завдана юридичній особі, полягає у приниженні її ділової репутації, посяганні на фірмове найменування, товарний знак, виробничу марку та інші об'єкти права інтелектуальної власності, що належать юридичній особі, розголошенні комерційної таємниці, вчиненні дій, спрямованих на зниження престижу чи підірив довіри до її діяльності. Саме ці обставини підлягають доказуванню (Буравська, 2024, с. 120). Це підтверджується відповідною судовою практикою національних судів, а також практикою ЄСПЛ.

Про завдання моральної шкоди компаніям (суб'єктам господарювання) можуть свідчити факти та обставини, які більшою чи меншою мірою є об'єктивними або суб'єктивними. Серед таких репутація компанії, невпевненість у плануванні прийняття рішень, зрив в управлінні компанією (для яких у практиці ЄСПЛ не існує однозначного методу розрахунку наслідків) і нарешті, хоча і меншою мірою, тривожність і незручності, заподіяні членам управлінської команди (Олійник, 2020, с. 229). Тобто йдеться не про безпосереднє відчуття певного учасника організації, а сукупну реакцію на певну ситуацію, яка відтворює загальне ставлення юридичної особи як такої до порушення її прав. Такі аспекти варто враховувати не лише щодо комерційних організацій, а й загалом стосовно юридичних осіб, які надають певні послуги, зокрема освітні.

На підставі вищезазначеного можна дійти проміжного висновку, що, безперечно, певний внутрішній клімат для діяльності організації має значення: якщо здійснити аналіз критеріїв завдання шкоди діловій репутації ЗВО, то прослідковується взаємозв'язок між можливістю провадження освітньої діяльності педагогічними, науково-педагогічними і науковими працівниками та їхнім відчуттям безпеки, вмотивованості і сприятливими умовами праці. Крім того, важливим є ставлення здобувачів освіти до виконання ними своїх обов'язків, що також забезпечується можливістю отримання освітніх послуг в умовах війни, бо їхні безпосередні результати показують рівень освіти у ЗВО та професіоналізм його кадрів, що впливає на формування позитивної ділової репутації.

Таким чином, при визначенні суми компенсації будуть враховуватися дуже багато критеріїв.

Так, суддя Верховного Суду, проаналізувавши практику Верховного Суду у справах про компенсацію моральної шкоди і посилаючись на відповідні висновки у подібних правовідносинах, зазначив, що, наприклад, у постанові Об'єднаної палати Касаційного цивільного Суду у складі Верховного Суду від 5 грудня 2022 р. у справі № 214/7462/20 вказано, «що при визначенні грошової суми компенсації моральної шкоди враховуються характер правопорушення, глибина фізичних та душевних страждань, погіршення здібностей потерпілого або позбавлення його можливості їх реалізації, ступінь вини особи, яка завдала моральної шкоди, якщо вина є підставою для відшкодування, інші обставини, які мають істотне значення, вимоги

¹ Відповідальність за шкоду і компенсація шкоди, завданої воєнними злочинами: досвід Хорватії та Боснії і Герцеговини // Екологія. Право. Людина : сайт. URL: <https://epl.org.ua/wp-content/uploads/2023/05/RH-zagalnyj-oglyad.pdf> (дата звернення: 02.02.2025).

розумності й справедливості. У деяких випадках в законодавстві визначено мінімальний розмір моральної шкоди. При цьому розмір відшкодування моральної шкоди має бути не більшим, ніж достатньо для розумного задоволення потреб потерпілої особи, і не повинен приводити до її безпідставного збагачення (постанова ВП ВС від 15 грудня 2020 року у справі № 752/17832/14-ц)»¹.

Тобто, як зазначалося вище, універсальних критеріїв щодо визначення розміру компенсації моральної шкоди не існує, так само як і станом на сьогодні відсутні механізми такої компенсації в контексті війни.

ВИСНОВКИ. Отже, українські ЗВО, що опинилися в умовах війни, зіткнулися із труднощами, які неабияк впливають на їхню роботу, репутацію та здатність надавати якісні освітні послуги. Війна завдала значних руйнувань інфраструктурі університетів, призвела до зниження кількості здобувачів освіти як через від'їзд наших громадян за кордон, так і через небажання іноземних студентів навчатися в державі, у якій триває війна.

Вимушені перерви в навчанні, примусова релокація, перехід на дистанційне навчання, а також неможливість проведення офлайн-заходів впливають на зниження авторитету ЗВО. Війна призводить до переривання наукових досліджень, унеможлиблює реалізацію дослідницьких проєктів та публікацію наукових праць, що є критично важливим для інно-

ваційного розвитку та формування позитивної ділової репутації.

Підтримка прозорості, правдивості та доступності інформації стане ключем для збереження довіри громадськості до освіти. Важливо пам'ятати, що без довіри з боку студентів, викладачів і громади загалом ЗВО не зможуть досягти успіху навіть у найкращих умовах відновлення після конфліктів.

У такій ситуації важливим є створення механізмів відшкодування моральної шкоди для ЗВО. Це допоможе не лише компенсувати безпосередні фінансові втрати, а й відновити стабільність. Проте, щоб механізм компенсації задовольнив усі вимоги та хоча б частково відновив становище, яке існувало до порушення, він має бути ефективним.

Відшкодування моральної шкоди через спеціальні механізми може надати ЗВО можливість інвестувати у відновлення іміджу, довіри серед іноземних студентів і партнерів, а також залучення нових інвестицій в освітні проєкти. Відшкодування таких втрат є важливим інструментом для забезпечення економічної стійкості та підтримки розвитку вищої освіти на довгострокову перспективу.

Таким чином, компенсація моральної шкоди стане необхідною умовою для відновлення стабільності ЗВО, що, своєю чергою, сприятиме економічному розвитку регіону та підвищенню конкурентоспроможності освітніх закладів на міжнародному рівні.

СПИСОК БІБЛІОГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ

1. Буравська А. А., Писарева Е. А. Деякі питання відшкодування моральної шкоди юридичній особі. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 4. С. 118–121. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2024-4/24>.
2. Глазкова В. О. Відшкодування моральної шкоди закладам вищої освіти, завданої через війну // *Українська і польська молодь: спільне майбутнє – безпечна Європа : матеріали Міжнар. молодіж. круглого столу* (м. Харків, 28 листоп. 2024 р.) / Харків. нац. ун-т внутр. справ, Навч.-наук. ін-т № 5. Харків, 2024. С. 13–17.
3. Дернова І. А., Іванова І. В., Боровик Т. М., Залозна Т. Г., Палієнко А. В. Академічна мобільність студентів як один із напрямів євроінтеграції України. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова*. 2022. Спецвип. С. 67–72. DOI: <https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series5.2022.spec.1.13>.
4. Кройтор В. А., Сліпченко О. І. Розподіл обов'язків з доказування в справах про відшкодування моральної (немайнової) шкоди. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2023. № 1. С. 171–179. DOI: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2023.01.26>.
5. Олійник Л. А. Окремі аспекти відшкодування моральної шкоди суб'єктам господарювання у практиці Європейського суду з прав людини. *Часопис Київського університету права*. 2020. № 3. С. 227–232. DOI: <https://doi.org/10.36695/2219-5521.3.2020.41>.
6. Попова С. О. Особисті немайнові права юридичної особи: реалії сьогодення : монографія. Харків : Право, 2023. 358 с.

¹ Суддя Верховного Суду проаналізував практику ВС у справах про компенсацію моральної шкоди // Судова влада України : офіц. сайт. 20.06.2023. URL: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/1439471/> (дата звернення: 02.02.2025).

7. Примак В. Д. Відшкодування моральної шкоди у рішеннях Європейського суду з прав людини: орієнтири для вітчизняного законодавця і судової практики. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2013. Вип. 23, ч. 1, т. 1. С. 258–262.
8. Розумовський О. С. Критерії прийнятності індивідуальних заяв до Європейського суду з прав людини. *Право і безпека*. 2020. № 3 (78). С. 38–44. DOI: <https://doi.org/10.32631/pb.2020.3.04>.
9. Снісаренко Л. Ю. Захист прав юридичних осіб в контексті конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2018. № 5. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1241> (дата звернення: 02.02.2025).
10. Шрамко С. С. Правові механізми відшкодування шкоди жертвам воєнного конфлікту в Україні. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2024. Вип. 84, ч. 4. С. 371–376. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.84.4.51>.
11. Najafli E., Kisiliuk E., Dubenko O., Burlakov S., Yarmaki V. Ensuring human rights under martial law: a qualitative study in the context of Ukraine's contemporary challenges. *Syariah: Jurnal Hukum dan Pemikiran*. 2024. Vol. 24, No. 1. Pp. 52–72. DOI: <https://doi.org/10.18592/sjhp.v24i1.12527>.
12. Oliynyk S., Kovalevska I., Leschynsky V., Kroitor V., Adamovsky V. The Influence of European Integration Processes on Safeguarding Human Rights and Basic Rights in Ukraine. *European Political and Law Discourse*. 2024. Vol. 11, Iss. 5. Pp. 15–23. DOI: <https://doi.org/10.46340/eppd.2024.11.5.2>.
13. Sobakar A., Melnyk S., Perlin S., Hryshchenko R., Karakasidi O. The Peculiarities of Compensation for Non-Pecuniary Damage in Ukraine and Some European Countries: International Experience. *Journal of Legal, Ethical and Regulatory Issues*. 2019. Vol. 22, Iss. 6. URL: <https://www.abacademies.org/articles/The-peculiarities-of-compensation-for-non-pecuniary-damage-in-ukraine-and-some-european-countries-international-experience-1544-0044-22-6-446.pdf> (дата звернення: 02.02.2025).
14. Yaroshenko O., Chanysheva H., Maliuha L., Melnyk K., Burniagina Y. Impact of Martial Law on Labour Regulation at Ukrainian Enterprises *Economic Affairs*. 2023. Vol. 68. Pp. 887–893. DOI: <https://doi.org/10.46852/0424-2513.2s.2023.35>.
15. Yurtayeva K. In the span of a hybrid war: Engaging post-truth in shadowing Russian war crimes // *The Russian-Ukrainian Conflict and War Crimes: Challenges for Documentation and International Prosecution* / ed. by P. Grzebyk, D. Uczkiewicz. London : Routledge, 2024. Pp. 71–84. DOI: <https://doi.org/10.4324/9781003493785-5>.

Надійшла до редакції: 06.02.2025

Прийнята до опублікування: 14.03.2025

REFERENCES

1. Buravska, A. A., & Pissariev, E. A. (2024). Some issues of compensation of moral damage to a legal entity. *Juridical Scientific and Electronic Journal*, 4, 118–121. <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2024-4/24>.
2. Dernova, I. A., Ivanova, I. V., Borovyk, T. M., Zalozna, T. H., & Palienko, A. V. (2022). Academic mobility of students as one of the directions of European integration of Ukraine. *Scientific Journal of Dragomanov Ukrainian State University, Spec. Iss.*, 67–72. <https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series5.2022.spec.1.13>.
3. Hlazkova, V. O. (2024, November 28). *Compensation for moral damage to higher education institutions caused by the war* [Conference presentation abstract]. Round table “Ukrainian and Polish Youth: Common Future – Safe Europe”, Kharkiv, Ukraine.
4. Kroitor, V. A., & Slipchenko, O. I. (2023). Distribution of Responsibilities on Proving in Cases on Reimbursement for Moral (Non-Pecuniary) Damage. *Analytical and Comparative Jurisprudence*, 1, 171–179. <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2023.01.26>.
5. Najafli, E., Kisiliuk, E., Dubenko, O., Burlakov, S., & Yarmaki, V. (2024). Ensuring human rights under martial law: a qualitative study in the context of Ukraine's contemporary challenges. *Syariah: Jurnal Hukum dan Pemikiran*, 24(1), 52–72. <https://doi.org/10.18592/sjhp.v24i1.12527>.
6. Oliynyk, L. A. (2020). Certain aspects of compensation for the non-pecuniary damage to business entities according to the European Court of Human Rights' judgments. *Law Review of Kyiv University of Law*, 3, 227–232. <https://doi.org/10.36695/2219-5521.3.2020.41>.
7. Oliynyk, S., Kovalevska, I., Leschynsky, V., Kroitor, V., & Adamovsky, V. (2024). The Influence of European Integration Processes on Safeguarding Human Rights and Basic Rights in Ukraine. *European Political and Law Discourse*, 11(5), 15–23. <https://doi.org/10.46340/eppd.2024.11.5.2>.
8. Popova, S. O. (2023). *Personal non-property rights of a legal entity: current realities*. Pravo.
9. Prymak, V. D. (2013). Moral damages in the decisions of the European court of human rights: guidance to national legislators and court practice. *Uzhhorod National University Herald. Series: Law*, 23(1), 258–262.
10. Rozumovskyi, O. S. (2020). Eligibility Criteria for Individual Applications to the European Court of Human Rights. *Law and Safety*, 3(78), 38–44. <https://doi.org/10.32631/pb.2020.3.04>.

11. Shramko, S. S. (2024). Legal mechanisms for compensation for damage to victims of military conflict in Ukraine. *Uzhhorod National University Herald. Series: Law*, 84(4), 371–376. <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.84.4.51>.
12. Snisarenko, L. Yu. (2018). Legal entities' rights protection in context of convention for the protection of human rights and fundamental freedoms. *Public Administration, Improvement and Development*, 5. <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1241>.
13. Sobakar, A., Melnyk, S., Perlin, S., Hryshchenko, R., & Karakasidi, O. (2019). The Peculiarities of Compensation for Non-Pecuniary Damage in Ukraine and Some European Countries: International Experience. *Journal of Legal, Ethical and Regulatory Issues*, 22(6). <https://www.abacademies.org/articles/The-peculiarities-of-compensation-for-non-pecuniary-damage-in-ukraine-and-some-european-countries-international-experience-1544-0044-22-6-446.pdf>.
14. Yaroshenko, O., Chanysheva, H., Maliuha, L., Melnyk, K., & Burniagina, Y. (2023). Impact of Martial Law on Labour Regulation at Ukrainian Enterprises. *Economic Affairs*, 68, 887–893. <https://doi.org/10.46852/0424-2513.2s.2023.35>.
15. Yurtayeva, K. (2024). In the span of a hybrid war: Engaging post-truth in shadowing Russian war crimes. In P. Grzebyk, & D. Uczkiewicz (Eds.), *The Russian-Ukrainian Conflict and War Crimes: Challenges for Documentation and International Prosecution* (pp. 71–84). Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781003493785-5>.

Received the editorial office: 6 February 2025

Accepted for publication: 14 March 2025

SOFIIA OLEHIVNA POPOVA,

*Doctor of Philosophy in specialty 081 "Law",
Kharkiv National University of Internal Affairs,
Educational and Research Institute No. 5,
Department of Civil Law and Procedure;
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3628-1513>,
e-mail: sophikpoter@ukr.net;*

VIKTORIA OLEKSANDRIVNA HLAZKOVA,

*Kharkiv National University of Internal Affairs,
Educational and Research Institute No. 5;
ORCID: <https://orcid.org/0009-0006-5533-1909>,
e-mail: glazkova.vick2000@gmail.com*

COMPENSATION FOR MORAL DAMAGE CAUSED TO HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS DUE TO THE WAR

The article is devoted to the study of the possibilities for higher education institutions to apply for compensation for moral damage caused by war. The legal framework of higher education institutions is analysed. In particular, it is noted that their main objectives are to ensure that persons obtaining higher education receive the appropriate degree in their chosen specialties through high-level educational activities. It is concluded that due to the armed aggression of the Russian Federation against Ukraine, it is impossible to fulfil this task in full. At the same time, it is noted that military actions violate the personal non-property rights of a legal entity such as a higher education institution. It is determined that the violation of the right to inviolability of business reputation is the basis for compensation for non-pecuniary damage to legal entities. The concept of business reputation is analysed in Ukrainian legislation and legal doctrine. The author's definition of the business reputation of a higher education institution is formulated as an assessment of the quality of scientific, scientific and technical, innovative and/or methodological activities of pedagogical, scientific and pedagogical and scientific employees of an institution licensed to conduct educational activities at the relevant levels of higher education. The article considers the problems faced by higher education institutions due to the war and which lead to a deterioration in their business reputation,

It is proved that the internal climate in an organisation is essential for the formation of a positive business reputation of a higher education institution. This is due to the existing relationship between the ability of academic staff to carry out educational activities and their sense of security, motivation and favourable working conditions. An important factor is also the ability of students to receive quality educational services and demonstrate high learning outcomes.

The attention is drawn to the fact that at present, Ukrainian legislation does not provide for a special mechanism of compensation for moral damage caused by the war for legal entities. The

only generally accepted method of protection is to file a lawsuit in court. At the same time, the recognition of the very fact that higher education institutions can compensate for moral damage caused by the war is an important step towards overcoming the existing problems.

In conclusion, it is noted that there is no universal model for determining the amount of non-pecuniary damage for violations. There is no single formula for calculation, and even indicative criteria are established based on the experience and practice of courts in considering cases in similar legal relations.

Keywords: *compensation for damages, moral (non-pecuniary) damage, liability, educational activities, martial law, civil legal relations, personal non-property rights.*

Цитування (ДСТУ 8302:2015): Попова С. О., Глазкова В. О. Компенсація моральної шкоди, завданої закладам вищої освіти внаслідок війни. *Право і безпека*. 2025. № 1 (96). С. 150–162. DOI: <https://doi.org/10.32631/pb.2025.1.13>.

Citation (APA): Popova, S. O., & Hlazkova, V. O. (2025). Compensation for moral damage caused to higher education institutions due to the war. *Law and Safety*, 1(96), 150–162. <https://doi.org/10.32631/pb.2025.1.13>.